

за трећа лица или за заједницу, које не би постојале да је регулисање датог односа било спроведено путем интерног материјалног права домаће државе или неким другим решењем колизионог система.

Ова дефиниција је дата као субјективна дефиниција установе изигравања закона. Објективна дефиниција може бити конструисана на исти начин као и субјективна, ако се из субјективне дефиниције одбаци елемент „свести“. Нема сумње, свака држава може одбити признавање одлука заснованих на туђем праву, ако се те одлуке јављају као објективно штетне за трећа лица или за заједницу. При одбијању признавања одлука, које су објективно штетне за трећа лица или за заједницу, ипак не треба полазити од претпоставке да постоји *fraus legis*. *Fraus legis* треба претпоставити само у случајевима када су странке, желећи да заснују одређени однос, имале на располагању више правних солуција од којих су изабрале управо ону која доводи до негативних акцесорних последица.

У сваком случају, изигравање закона не може да постоји када странке, бирајући међу различитим правним порецима, бирају правни поредак са којим је однос у питању интензивније повезан од веза које постоје са правним поретком државе која у датом случају претендује да се сматра за домаћу државу.

Иво Пухан

УПОРЕДНО И МЕЂУНАРОДНО РЕГУЛИСАЊЕ СОЦИЈАЛНОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА БИВШИХ БОРАЦА И ДРУГИХ ЖРТАВА РАТА

I. — Увод. — Под појмом бивши борци и жртве рата како на Првој хашкој конференцији о законодавству бивших бораца и жртава рата, одржаној новембра 1958, тако и у досадашњем раду Светске организације бивших бораца, подразумевају се следећа лица: бивши борци, учесници покрета отпора, ратни заробљеници, ратни инвалиди, депортована лица, удовице и ратна сирочад горе побројаних лица, као и друга лица одређена националним законодавствима.

1. — Околности и услови који одређују положај (стање, потребе и проблеме) бивших бораца и других жртава рата у једној земљи су свакако друштвено-економски односи и друштвено-економско уређење те земље, затим степен привредног и техничког развитака, општи друштвени стандард и услови живота и рада, а посебно улога коју су бивши борци и друге жртве рата имале у рату чије су жртве. С тим у непосредној вези је стање и ниво моралног угледа, моралног утицаја и моралног ауторитета који бивши борци, ратни војни инвалиди и друге жртве рата уживају у својој земљи и њеној јавности. Од ових фактора и околности зависи друштвени, морални, правни, и уопште јавни положај бивших бораца и других жртава рата у датој земљи и према томе и политика која се води према њима односно њихово место у социјалној политици те земље.

Карактеристике друштвено-економског, моралног правног и другог положаја бивших бораца у Југославији, у првом реду ратних војних

инвалида и других жртава рата, условљене су чињеницом да су бивши борци и ратни војни инвалиди Југославије, у својој огромној већини, добровољно учествовали у једном националноослободилачком и социјалнореволуционарном покрету и у једној националној и социјалној ослободилачкој револуционарној борби, у патриотском, одбранбеном, праведном и напредном револуционарном рату. Отуда њихов огроман морални углед и ауторитет и стварни утицај на коме је заснован цео друштвени, правни и уопште јавни положај бивших бораца и ратних војних инвалида у Југославији, посебно њихов положај у општем систему социјалне заштите.

У таквим условима бивши борци и ратни војни инвалиди нису се у питањима социјалне заштите ни поставили ни постављали према држави и према друштвеној заједници искључиво као људи који нешто захтевају и траже. Напротив они се најчешће јављају као људи који хоће да раде и стварају, тако да, они који то могу, чак и дају и даље држави и друштву, често не мање него што су то чинили и у самом револуционарном рату. Због тога, поред осталог, у нашој земљи није ни постојао нити постоји оштар проблем запошљавања бивших бораца и ратних војних инвалида који је иначе врло актуелан и тежак у низу других земаља.

2. — Рат је такав узрок социјалних несрећа и невоља, индивидуалних и колективних, који по својој природи, квалитету и кванитету последица у погледу материјалне, физиолошке, душевне, моралне, друштвене и других страна живота оставља далеко дубље и теже последице него ма који од традиционалних социјалних случајева (ризика, незгода) обухваћених општим системом социјалног осигурања односно социјалног обезбеђења. Због ових разлика између рата и ратних разарања као узрока појављивања огромног броја лица којима је потребна јавна социјална заштита и социјално обезбеђење, с једне стране, и традиционалних социјалних случајева (ризика) због којих се појављују оваква лица, с друге стране, социјална заштита бивших бораца и других жртава рата одваја се од општег система социјалног обезбеђења и осигурања како у погледу законског регулисања, финансирања услова за стицања права на социјалну заштиту, тако и у погледу административне организације и служби за њихово остварење. Јер врсте, природа, тежина и број незгода које једно те исто лице задесе због рата нужно захтевају не само ефикаснију и разноврснију социјалну заштиту, него ова заштита захтева поступак и облике заштите знатно другачије и различите од оних који се сретају у општем систему социјалног обезбеђења, те је због тога нужно одвојити и посебно посматрати ова два дела односно система социјалне заштите. Наиме, управо у систему социјалне заштите бивших бораца и других жртава рата, посебно социјалне заштите ратних војних инвалида, као специјалном, посебном систему социјалног обезбеђења, савремено опште социјално обезбеђење у многим погледу налази пример за углед (или бар би требало да тако буде), али које оно због ограничених финансиских, организационих, кадровских и других узрока и услова не може да постигне за све осигуранике односно за ова осигурањем обухваћена лица. Заштита која се пружа бившим борцима и другим жртвама рата (обим,

начин и врсте социјалних престаџија) у погледу своје садржине, разноврсности елемената који се као такви појављују и намећу, због честог одсуства заједничке мере у различитим ситуацијама, због индивидуализираних и посебних врста социјалних давања овим лицима и поступака њиховог остварења, нужно се издваја у посебан систем. Међутим ове карактеристике не треба схватити само као разлоге за посебно третирање бивших бораца и других жртава рата у систему социјалне заштите, него пре свега као чињенице које указују на тежину, разноврсност и количину недаћа које рат собом доноси и намеће. Стварање посебног система социјалне заштите бивших бораца и других жртава рата остварено је у већини савремених система социјалне заштите односно у земљама где је општи систем социјалног обезбеђења достигао релативно висок ниво.

Посматрана у односу на целокупну социјалну политику и социјалну заштиту наше земље, брига за бивше борце и друге жртве рата само је саставни део општих настојања државе и друштва да се сваком члану друштвене заједнице обезбеде такви услови живота и рада који ће очувати и унапредити његово физичко и психичко здравље. То су дакле општи хуманистички социјалистички циљеви целокупне југословенске социјалне политике који ће, када се у потпуности остваре, значити да сваки радни човек са једнаким могућностима учествује у савременом животу, тј. у производњи, јавном, културном, друштвеном, политичком и другим облицима живота. У оквиру тих настојања брига о бившим борцима, посебно о ратним војним инвалидима, долази у први план акције не због тога што би ова лица, наводно, имала повлашћен положај у друштву у односу на остале грађане, него због тога што су та лица посебно погођена ратом и његовим последицама, те се у односу на остале грађане не налазе у једнаким могућностима за живот и напредовање у животу. Због тога су она у нарочито наглашеном неједнаком положају и у неједнаким условима, те због тога не располажу једнаким могућностима као остали грађани. Социјална акција и брига у односу на бивше борце и друге жртве рата је због тога само настојање да се бивши борци, посебно ратни војни инвалиди и друге жртве рата уопште, доведу у такве услове живота и рада и у такво стање које ће им у највећој могућој мери пружити једнаке могућности и услове са осталим грађанима. Бивши борци и ратни војни инвалиди спадају у ону категорију грађана о којима је држава и друштвена заједница позвана у првом реду да се брине, јер су бивши борци и ратни војни инвалиди највише дали од себе у рату и у условима рата за друштво као целину. Оно што бивши борци и жртве рата примају од државе и друштвене заједнице делом је израз посебног признања које друштво и држава показују према њима, а делом представља право бивших бораца и жртава рата које они, као уосталом и друга лица која се налазе у стању социјалне потребе, имају према држави и друштву. Која су, каква су, колика су и у чему се састоје ова права зависи најчешће и скоро редовно од општег става државе и друштва према питањима социјалне заштите и социјалне политике, зависи, дакле, у крајњој линији од друштвено-економске основе социјалне политике дате државе.

Оно што карактерише природу, садржину, обим, предмет и друга права која имају бивши борци, посебно ратни војни инвалиди у Југославији, јесте управо функција и циљ ових права. Ова права су у првом реду израз бриге државе и друштва да бившим борцима, у првом реду ратним војним инвалидима, као својим грађанима и члановима обезбеди услове и средства да се они у што је могуће већој мери изједначе у погледу могућности за живот и напредовање у животу са осталим грађанима. Ова права бивших бораца и других жртава рата немају никако карактер какве милостиње, палијативне мере, нити карактер политичког средства. Ова права су, уколико то дозвољавају могућности наше земље, у највећој могућој мери прилагођена природи и врстама потреба ових лица с циљем да се она оспособе да што је могуће више својим сопственим снагама обезбеде средства за живот себи и својој породици. Тек ако то није могуће у потпуности или је могуће само делимично, друштво, односно држава обезбеђује им та средства из својих извора. Ова права дакле нису никакав изузетак од права других грађана када се они нађу из било којих узрока у стању социјалне потребе. Она су, иако саставни део посебног система социјалне заштите бивших бораца и других жртава рата, ипак део општег система социјалне заштите грађана наше земље, када они испуне одговарајуће услове за које закон везује коришћење заштитом.

3. — Питање социјалне заштите бивших бораца и жртава рата регулисано је највећим делом специјалним прописима социјалне заштите, а само једним делом општим прописима социјалног осигурања односно социјалног обезбеђења, у колико они у погледу социјалне заштите бивших бораца и жртава рата предвиђају посебне погодности. Заштита бивших бораца и жртава рата у Југославији у основи је одвојена од општег система социјалног обезбеђења. Затим, посебно је регулисана социјална заштита бивших бораца и ратних и мирнодопских војних инвалида а посебно социјална заштита цивилних жртава рата, и то како у погледу законодавства, финансирања, тако и у погледу административне организације и служби социјалне заштите.

У погледу социјалне заштите бивших бораца и војних инвалида донесен је цео систем законских прописа по којима се ова заштита спроводи. Законодавство о бившим борцима и војним инвалидима спада у посебну надлежност и оно је као такво донесено од стране савезних законодавних органа.

Што се тиче социјалне заштите цивилних жртава рата, израђен је такође један систем, мада далеко непотпунији, социјалне заштите ових лица. Овај део заштите, због ограничених материјалних и других могућности наше земље, није у довољној мери развијен. Због тога није могла да буде посвећена једнака пажња свим цивилним жртвама рата. Из ове групе, тј. групе цивилних жртава рата, која, као што је познато, у Југославији достиже и у апсолутном и у релативном износу велике цифре, издвојена је као посебна категорија цивилних жртава рата категорија жртава фашистичког терора, породице жртава фашистичког терора односно деца жртава фашистичког терора. Неке републике су зависно од

својих могућности овом заштитом обухватиле истовремено и жртве индивидуалног фашистичког терора и жртве колективног фашистичког терора (бомбардовање, казнене експедиције и др.) као што је то учинила НР Македонија, док су остале републике обухватиле само жртве индивидуалног фашистичког терора.

Социјална заштита осталих жртава рата у нашој земљи спроводи се у оквиру општег система социјалне заштите односно социјалног старања.

II. — Нека питања социјалне заштите бивших бораца и других жртава рата у Југославији у светлу упоредног регулисања. — Изнећемо наравно у основим цртама, социјалну заштиту бивших бораца и других жртава рата у Југославији у светлу упоредног права, и на тај начин допринели постављању питања практичне делимичне могућности усаглашавања и уједначавања националних законодавстава о социјалној заштити бивших бораца и других жртава рата. Верујемо да ћемо тиме допринети можда и постављању питања међународни регулисања, бар у извесној мери, социјалне заштите бивших бораца и жртава рата. Да би то постигли одлучили смо, да за елементе упоређивања узмемо најбитнија и најважнија питања у оквиру социјалне заштите бивших бораца и жртава рата. У том правцу приказаћемо упоредно правно регулисање одређених питања, узимајући у обзир и као примере оне земље где се то регулисање показује као посебно карактеристично. Та питања би била следећа:

- 1 — која лица имају право на социјалне престације због рата;
- 2 — да ли имају једнака права на социјалне престације ратни војни инвалиди и мирнодопски војни инвалиди;
- 3 — која права имају бивши борци и друге жртве рата;
- 4 — од ког момента се исплаћују односно примају социјалне престације;
- 5 — који је круг лица која имају право на социјалне престације због рата; (а) да ли брачна жена добија социјалне престације независно од дана закључења брака; (б) каква права има ванбрачна жена; (в) који преци имају права на социјалне престације; (г) до ког доба добијају деца социјалне престације.

1. — Које категорије лица имају право на социјалне престације због рата и ратних догађаја. Категорије и круг лица која имају права на социјалне престације због рата и ратних догађаја у Југославији подељени су у три групе:

— прву групу сачињава живи инвалид и његова ужа породица у коју се убрајају, по позитивним прописима: брачна жена или ванбрачна жена, брачна деца војног и инвалида, ванбрачна деца војног инвалида, усвојена деца, пасторчад и храњеници војног инвалида;

— другу групу сачињава ужа породица и други сродници палог борца: брачна жена палог борца, ванбрачна жена палог борца, брачно дете, ванбрачно дете, усвојено дете, пасторак и храњеник палог борца (први ред), односно, и то ако напред поменутих лица нема, родитељи палог

борца, очух и маћеха, усвојилац и хранилац палог борца (други ред), односно ако ни ових лица нема, дед и баба палог борца (трећи ред);

— *трећу групу* сачињавају ужа породица и сродници умрлог војног инвалида и то: брачни друг умрлог војног инвалида, брачно дете, ванбрачно дете, усвојеник, пасторак и храњеник умрлог војног инвалида (први ред), односно ако ових лица нема, родитељи, очух и маћеха, усвојилац и хранилац умрлог војног инвалида (други ред), односно ако ни ових лица нема, деда и баба умрлог војног инвалида односно трећа физичка и правна лица (трећи ред).

Однос између прве групе и треће групе је искључујући, што значи док је жив војни инвалид не могу да се као титулари права на социјалну заштиту појављују лица другог и трећег реда. Исто тако у оквиру друге и треће групе важи начело искључивости редова, што значи док постоје корисници првог реда не могу да се као титулари права на социјалну заштиту појављују лица из другог реда, итд. У погледу појединих права војних инвалида законским прописима су одређени услови под којима се лица различитих група корисника и различитих редова корисника искључују као и ко од њих има право првенства и под којим условима. Тако, на пример (чл. 17 Закона о ратним војним инвалидима) очух и маћеха, усвојилац или хранилац који испуњавају услове за признање права на породичну инвалиднину, имају прече право од родитеља војног инвалида, који према њему није извршавао родитељске обавезе.

Друга лица која представљају жртве рата обухваћена су посебним правним актима, и изван правних аката који се односе на бивше борце и војне инвалиде.

У правима других земаља категорије и круг лица која имају право на социјалне престаџије због рата и ратних догађаја одређен је на врло различите начине. Пре свега у другим правима круг лица I групе није толико широк као у нашем праву. Он се врло често ограничава само на личне ратне војне инвалиде, често на децу ратних војних инвалида, каткад и на брачну жену. Што се тиче круга лица која по нашем праву улазе у другу или трећу групу, у скоро свим земљама права на социјалне престаџије имају родитељи, изузев у позитивном праву Турске.

2. — *Да ли имају једнака права на социјалне престаџије ратни војни инвалиди и мирнодопски војни инвалиди.* — Права мирнодопских и ратних војних инвалида у нашем праву су регулисана јединственим законским прописима; једнака права по тим прописима имају и ратни и мирнодопски војни инвалиди. (Према Закону о мирнодопским војним инвалидима, „Службени лист ФНРЈ”, бр. 46/1959, уколико другачије није одређено, примењују се и на мирнодопске војне инвалиде прописи Закона о ратним војним инвалидима, „Службени лист ФНРЈ”, бр. 33/1957, 44/1958 и 42/1949).

Ни у једном другом праву о социјалној заштити војних инвалида нису права ратних и права мирнодопских војних инвалида регулисана на једнствен начин нити су ратни и мирнодопски војни инвалиди изједначени у погледу њихових права на социјалне престаџије. Негде ратни и мирнодопски војни инвалиди имају исте врсте права, али мирнодопски војни инвалиди имају права са нижим износима односно вредностима

престација него ратни војни инвалиди. Тако је на пример, у француском праву, у белгиском праву, у праву САД и др.

Негде се мирнодопски војни инвалиди третирају на исти начин као и инвалиди рада: на пример, у Луксембургу.

3. — *Која права имају бивши борци и жртве рата.* — У свим законодавствима о социјалној заштити бивших бораца и жртава рата предвиђају се следећа права, али у различитом обиму: (а) право на социјална давања у новцу (пензије односно инвалиднине); (б) право на здравствену заштиту; (в) право на професионалну рехабилитацију; (г) остала социјална права.

У југословенском праву ратни и мирнодопски војни инвалиди и друга законом обухваћена лица имају следећа права, под одређеним условима:

а) права на социјална давања у новцу и то: право на личну инвалиднину, право на породичну инвалиднину, право на додатак за негу и помоћ другог лица, право на инвалидски додатак, право на додатак на децу, право на посебан инвалидски додатак деци палих бораца. (В. такође Правилник о начину исплате инвалидских принадлежности и других новчаних примања, „Службени лист ФНРЈ”, бр. 20/1959).

У многим правима ратни војни инвалиди плаћају знатно смањене цене при набавци разних добара и услуга. У француском праву удовице палих бораца и ратних војних инвалида добијају посебне додатке на инвалиднину. По праву које важи у Великој Британији ратни војни инвалиди добијају помоћ у оделу, додатак на станарину и помоћ при избору одговарајућих занимања. У италијанском праву ратни војни инвалиди добијају поред осталог и престације за случај старости, незапослености и повреде. По аустриском праву ратни војни инвалиди добијају поред осталог додатак на скупоћу, додатак на станарину, породични додатак и додатак на пса водича. У белгиском праву ратни војни инвалиди имају право поред осталог на помоћ у оделу, помоћ на пса водича и др.

б) Право на здравствену заштиту, које обухвата: лекарски преглед и лечење у здравственој установи и стану болесника; давање лекова и других лековитих средстава: лечење у природним лечилиштима са потпуном опскрбом; лекарску и другу стручну негу и помоћ пре, за време и после порођаја у здравственим установама и у стану породиље; негу зуба; давање протеза и других помоћних санитарних справа; зуботехничку помоћ и зубна протетична средства.

У многим земљама гарантовано је право на здравствену заштиту ратним и мирнодопским војним инвалидима и члановима њихових породица, али у различитом облику. Таква решења познаје поред нашег права још и француско право, белгиско право и италијанско право напр: у енглеско мправу, међутим, у систему националног здравственог обезбеђења бивши борци и жртве рата су обухваћени овим системом. У Јапану право на здравствену заштиту ратни војни инвалиди остварују на исти начин и по истим прописима као и остала лица са физичким недостацима.

в) Право на рехабилитацију;

г) Право на запослење и право на посебну заштиту у радном односу;

д) Право на посебне погодности при стицању права из инвалидског и пензионог социјалног обезбеђења;

ђ) Право на опрему новорођеног детета;

е) Право на бесплату и повлашћену вожњу и друге повластице (ослобађање од такса и сл.);

ж) Право на накнаду и помоћ у случају смрти.

У извесним земљама, у зависности од њихових посебних услова, ратни и мирнодопски инвалиди имају могућности да добију још и престације или зајмове за куповину сировина, алата и машина за обављање појединих делатности, као на пример, по француском, холандском и белгиском праву итд., по праву Велике Британије и САД. Исто тако права извесних земаља дају могућност бившим борцима и ратним војним инвалидима лакшег пласмана производа које они износе на тржиште, као, на пример, по праву САД, Новог Зеланда и др. У неким правима бивши борци и војни инвалиди имају право да добију зајам за оправку куће и за градњу куће.

4. — *Од ког момента се исплаћују односно примају социјалне престације.* — У сваком случају по југословенском праву социјалне престације се исплаћују само по захтеву корисника и никад не по службеној дужности. У погледу момента од кога се исплаћује престација у позитивном праву наше земље можемо разликовати три различита правна режима:

а) лична и породична инвалиднина, инвалидски додатак и посебан додатак за школовање деце палих бораца исплаћује се почевши од првог дана следећег месеца по пријему пријаве (изјаве) корисника;

б) инвалиднина мирнодопским војним инвалидима исплаћује се од дана рањавања, ако је пријава поднета у року од три месеца по рањавању; и

в) додатак на децу се исплаћује и за три месеца која претходе поднесеној пријави.

У другим правима сретају се такође разна решења за различите врсте социјалних права бивших бораца и војних инвалида. У највећем броју позитивних права социјалне престације теку од дана подношења пријаве. Поред осталих, тако је у француском праву, на пример, али овде удовица позитивних права социјалне престације теку од дана подношења пријаве. деловала ретроактивно. Слично је и у праву Велике Британије, али овде, међутим, надлежни орган може померати момент од кога почиње тећи исплата, узимајући у обзир субјективно стање корисника. Једино позитивно право Луксембурга одређује да престације почињу тећи од момента наступања инвалидитета без обзира на дан поднете пријаве.

5. — *Који је круг лица која имају право на социјалну престацију због рата.* — (а) *Да ли удовица добија социјалне престације независно од дана закључења брака.* — Према позитивним прописима о социјалној заштити бивших бораца и жртава рата у Југославији датум закључења брака нема утицаја на право на инвалиднину и друга права. По аустријском праву и по праву Вел. Британије, на пример, удовица има право на породичну инвалиднину само ако је брак трајао дуже од године дана,

изузев ако су из брака остала деца. По холандском праву удовица, када доживи више од 65 година живота, има право на породичну пензију иза мужа с којим је живела у браку после наступања његовог инвалидитета. Изузетно ако је муж био потпуно неспособан за привређивање а брак је трајао више од три године удовица може добити породичну пензију. Слично решење познаје и француско право.

б) *Каква социјална права има ванбрачна жена.* — Према позитивним прописима југословенског права ванбрачна жена палог борца може, изузетно, добити право на социјалне престаџије ако је довољно дуго живела са погинулим и ако брак није био могућ због оправданих разлога. — Такво решење познаје француско право и право Вел. Британије. Француско право захтева још допунски услови: да ванбрачна жена палог борца није ступила у нов брак и да не живи у другој ванбрачној заједници, као и да је слабог имовинског стања и да је из те везе остало дете.

в) *Да ли преци имају право на социјалне престаџије.* — По југословенском позитивном праву, право на социјалне престаџије имају: отац и мајка, ако нема удовице и деце, ако нема ни једних ни других права стичу дедови и бабе, без обзира да ли су издржавали умрлог. Исто тако сродник умрлог има прече право на инвалиднину од родитеља умрлог ако је издржавао умрлог. — Таква решења познају: француско право, холандско право, аустриско право, норвешко право. Сва позитивна права која познају овакво решење условљавају право предака на инвалиднину извесним условима као што су, на пример: одређено доба живота, неспособност за привређивање, слабе имовинске прилике и др.

г) *До ког доба деца добијају социјалне престаџије.* — По југословенском позитивном праву социјалне престаџије деца добијају: до 16 година ако се налазе на школовању; до 24 године ако су студенти универзитета и високих односно виших школа; целог живота, ако су неспособна за привређивање а та је неспособност наступила пре 16 односно 24 године живота.

У другим правима деца палих бораца и деца ратних војних инвалида добијају престаџије по правилу до 18 година живота. Таква решења познају, на пример, француско и холандско право као и право Вел. Британије. По аустриском праву деца палих бораца и ратних војних инвалида добијају социјалне престаџије до 19 година а по италијаском до 21 године. Готово сва права признају посебне додатке за децу палих бораца и војних инвалида када су неспособна за привређивање.

Не само поменута, него још цео низ питања из области социјалне заштите бивших бораца и других жртава рата посматрана са гледишта упоредног права, показао би до ког је степена већ достигнуто уједначавање позитивног регулисања права бивших бораца и жртава рата чак и у земљама са често веома великим међусобним разликама. Све то указује на потребу изналажења могућности за још већим услагашавањем, уједначавањем па и међународним регулисањем социјалне заштите и жртава рата.

III — *Социјална заштита бивших бораца, ратних војних инвалида и других жртава рата у СССР.* — Док у скоро свим посматраним земљама

постоји посебан систем социјалне заштите бивших бораца, ратних војних инвалида и других жртава рата, у СССР социјална заштита бивших бораца и ратних војних инвалида спроводи се у оквиру општег система социјалног обезбеђења односно осигурања. Видели смо да је слично поступљено још само у Великој Британији, али и овде само у погледу социјалне заштите за случај болести док су у свему осталом бивши борци, ратни војни инвалиди и друге жртве рата заштићени посебним прописом.

Међутим, иако је у Совјетском савезу социјална заштита бивших бораца и других жртава рата укључена у јединствени општи систем социјалног обезбеђења односно осигурања (социјално обезбеђење — социјалног обезбеђења; социјално осигурање — социјалног осигурања), ипак постоје и у овом систему значајне посебне одредбе које су специјално и искључиво односе на бивше борце, ратне војне инвалиде и друге жртве рата.

Чињеница да бивши борци и друге жртве рата у СССР уживају социјалну заштиту односно социјално обезбеђење у оквиру општег система социјалног обезбеђења захтевала би да се овде прикаже цео систем социјалног обезбеђења у СССР, што би прелазило оквира задатка који смо себи поставили. Отуда би било вредно труда тај посао обавити посебно и на другом месту, а то значи заједно са приказом целокупног социјалног обезбеђења у СССР. Овде не би то било сврси — сходно ни из тога разлога што смо себи ставили у задатак да дамо упоредни приказ и упоредну анализу искључиво социјалне заштите бивших бораца и других жртава рата а не упоредни приказ општих система социјалног обезбеђења у посматраним земљама.

У погледу социјалне заштите мајке и детета у СССР бивши борци и друге жртве рата укључени су у општи систем социјалне заштите односно социјалног обезбеђења мајке и детета.

Исто тако у погледу здравствене заштите бивши борци и друге жртве рата укључени су у општи систем социјалног обезбеђења у СССР.

IV. — *Почеци међународног регулисања социјалног обезбеђења бивших бораца и других жртава рата.* Данас у свету у скоро свим земљама постоје социјални прописи о социјалној заштити бивших бораца и других жртава рата. Осим ових специјалних прописа унутрашњег права, међутим, сведоци смо чињенице да се социјална заштита бивших бораца и других жртава рата преноси и на међународни план, у првом реду европски, регионални, међународни план. На савременом степену развитка односа између држава и народа, питања бивших бораца и других жртава рата нужно су добила и свој унутарњи, национални, и свој спољни, међународни, изглед и значај. Ове две стране, чини нам се, у савременим условима и на савременом степену развитка односа међу земљама и народима далеко су више у узајамној вези, посредној и непосредној него што то на први поглед изгледа.

Да би се боље могао сагледати, одредити и оценити обим и значај међународног изгледа питања бивших бораца и других жртава рата, потребно је да се упознају националне специфичности и околности, услови и фактори положаја и стања бивших бораца и других жртава рата у

појединим земљама. Проучавајући их и упоређујући их најбоље се могу одредити, с једне стране, посебне карактеристичне разлике и посебни фактори и околности које изазивају те разлике, а с друге стране, бар минимална мера садржине и обима, заједничка мањем или већем броју земаља. Проучавање и познавање оног што је специфично и оног што је заједничко у положају и стању бивших бораца и других жртава рата у свакој од земаља где се то питање поставља, омогућиће нам да боље одредимо како меру и обим могуће сарадње између појединих земаља, било на билатералној, било на мултилатералној основи. Тако бисмо могли, што нам се чини не мање значајно, боље одредити и проценити у чему се састоји специфичне националне потребе, стање и проблеми бивших бораца и других жртава рата у појединим земљама. Међу специфичне околности које одређују положај (стање, потребе и проблеме) бивших бораца и других жртава рата у једној земљи узетој посебно представљају, као што смо већ напоменули, друштвеноекономски односи и услови, затим степен економског и техничког развитка дате земље и опште друштвени стандард услова живота и рада, а посебно улога коју су бивши борци и жртве рата имали и одиграли у рату чије су жртве. Наиме, да ли је тај рат био империјалистички, агресиван, поробљивачки, реакционаран или је био одбранбени, праведан, ослободилачки, напредан, револуционаран, да ли победнички или са поразом у рату, итд. С тим непосредно у вези је стање и ниво моралног угледа, утицаја и ауторитета који бивши борци и жртве рата уживају у својој земљи и у јавности своје земље.

Међутим ове разлике, без обзира на све незгоде које за собом повлаче, ипак не спречавају, или бар не би смеле да нас спречавају и да нам онемогућавају могућу међународну сарадњу на овом пољу. Свесни чињенице њиховог постојања, моћи ћемо јасније да приступимо сарадњи на ономе што измиче овим разликама односно што улази у круг оног што је заједничко мањем или већем броју земаља или чак свим земљама у којима се поставља питање социјалне заштите бивших бораца и жртава рата. Тај заједнички домен, узевши уопште, није мали, него је напротив и сувише велики да бисмо имали икаквог разлога да се бојимо да би он био недовољан као основа за међународну сарадњу и међународну акцију. Питања бивших бораца и других жртава рата представљају такву област питања и проблема на којима се већ на први поглед види да су данас земље и народи у целини толико узајамно повезани и толико узајамно упућени једни на друге да се ова повезаност и упућеност нужно оријентише у правцу међународне сарадње и међународне акције. Ова упућеност и нужна оријентација на међународну сарадњу и међународну акцију нарочито је очигледна ако су у питању недовољно развијене земље. Гледано у националним размерама положај (стање, потребе и проблеми) бивших бораца и других жртава рата не зависи више само од добре воље националних влада него се, као што је то уосталом случај и са целим осталим савременим социјалним законодавством, решења питања бивших бораца и жртава рата намећу на међународном плану. То долази, с једне стране, логиком развитка самих савремених друштвеноекономских односа, а с друге, политичком снагом свести и организованости самих бивших

бораца и ратних војних инвалида. Они то постижу политичком снагом своје свести о правима на социјално обезбеђење односно о правима на такве услове живота и рада, који ће у највећој мери омогућити напредовање у животу њих и чланова њихових породица са осталим грађанима које рат и ратна разарања нису погодили. У многим земљама, међутим, чак и тамо где су националне владе вољне и спремне да пруже своју помоћ бившим борцима и другим жртвама рата и где је у границама својих могућности и пружају, њихови напори остају недовољни. У таквом случају неопходна је међународна сарадња, међународна помоћ и међународна акција.

Узимајући у обзир како све специфичне разлике тако и све заједничке интересе између бивших бораца и жртава рата различитих земаља, постоји изванредан круг заједничких интереса и жртава рата који одмах пружа реалну основу за могућност међународне сарадње. Изванредан круг таквих разлика могу и треба да се у једном бржем или споријем темпу, у једном ближем или даљем року, бришу и уклањају, с циљем да оне престану бар да представљају сметњу широј, пунијој и плоднијој сарадњи на већ могућем постојећем терену у овој области.

У том светлу посматрана I Хашка конференција о социјалној заштити бивших бораца и жртава рата у циљу изналагања могућности међународног регулисања заштите бивших бораца и жртава рата, као и у циљу усклађивања и изједначавања националних законодавстава о овој заштити, представља фактор од непосредног значаја. Она ће несумњиво помоћи досадашње и још више развити даље напоре да бивши борци и жртве рата, погођени у свим облицима свога живота, добију што пре и што пуније одговарајуће социјално обезбеђење и социјалну заштиту. На I Хашкој конференцији о социјалној заштити бивших бораца и жртава рата усвојен је низ (19 на броју) Препорука међу којима треба посебно истаћи следеће:

Препорука 1. Организовање Друге конференције о законодавству социјалне заштите бивших бораца и жртава рата (1).

Препорука 2. Обавештавање пензионера о праву на осигурање;

Препорука 3. Рокови за подношење молбе за пензије;

Препорука 12. Однос бивших бораца и других жртава рата према социјалном осигурању односно обезбеђењу.

Читав низ препорука односе се на питање рехабилитације. Ту долазе: Препорука о праву на рехабилитацију (бр. 5), о медицинској (бр. 6) и професионалној рехабилитацији (бр. 7), о главним елементима процеса рехабилитације (бр. 8), о психолошким видовима рехабилитације (бр. 9), а нарочито препорука бр. 10 о одговорности влада у погледу рехабилитације.

Са ове конференције изашла је и препорука бр. 18 која отворено иде на организовање и утврђивање нормативних правила у овој области, утврђивањем пројекта Европске социјалне повеље, чиме се жели да се поставе основе заједничким начелима социјалне заштите бивших бораца

(1) II Конференција о законодавству социјалне заштите бивших бораца и жртава рата одржала се у новембру месецу 1961. у Хагу.

и жртва рата, који би принципи били постављени као међународна правила.

Само ово неколико препорука показује да је ово питање у стадијуму преношења из уских националних оквира на широко међународно поље и да ће се ускоро ова област наметнути кад једна од грана специјалног међународног права.

Др. Михаило Ступар

ПРИМАТ ЗАКОНА У ДУШАНОВОМ ЗАКониКУ

Византиски узори и прави значај примата ()*

Прокламација примата закона у Душановом законуку (1349 и 1354) и дејство ове прокламације били су досада предмет опсежних дискусија. С обзиром на значај овог проблема у склопу једног средњовековног законика постављало се сасвим оправдано питање око тога да ли уношење овог правног принципа има чисто формалан карактер и представља један неопходан декоративан реквизит, или је суштинске природе и условљено достигнутим степеном друштвеног развјетка Душанове државе. У тесној вези са овом проблематиком, ако не и у центру пажње, јављало се и питање евентуалног узора оваквих принципа, те је сасвим правилно пажња обрађена византиском праву које је у то доба вршило огроман утицај на правну и законодавну делатност словенских држава на Балкану. После једног низа проучавалаца Душановог законика (даље ДЗ), који су у овим одредбама гледали самониклу творевину српског законодавца и највећи домет правне свести ондашњег друштва, критичкија проучавања су довела до закључка да су ови принципи преузети из византиског права, те је указано и на саме изворне текстове. Међутим, да ли је та рецепција извршена поглавито у циљу да се „дар Срба и Грка“ прикаже само као подражавалац и настављач традиције византиских царева, или су за то постојали и конкретни услови и потребе ради чијег су задовољавања унети ови принципи — то је остало више или мање отворено питање.

Проблематику примата закона у ДЗ треба посматрати кроз два аспекта, како се она уосталом, јавља и у самоме Законику: кроз увођење и поштовање принципа законитости и кроз прокламоване начине решавања сукоба између Законика и осталих правних извора.

Несумњиво да је једна од основних идеја која провејава кроз ДЗ принцип законитости, тј. поштовање примене прописа Законика и онемогућавање самовлашћа бар у односима који су регулисани Законицом. Говорећи, међутим, о принципу законитости и ДЗ, морамо истаћи да је то законик једног строго диференцираног феудалног друштва, у коме се огромна већина припадника налазила под условима феудалне експлоатације. Ванекономска принуда створила је од њих неравноправна лица, постављена на најниже лествице ондашњег друштва. ДЗ није дирао у ово

(*) Чланак проф. др. Борислава Благоева представља разраду основних мисли и поставки његове комуникације о овој теми на XII међународном конгресу византолога у Охриду, у септембру 1961 (У р е д н и ш т в о).